

Karjala on suomalaisen etnografin ja muinaistutkijan luvattu maa

Kokoilemisia Korpiseliltä vuonna 1893

Arkeologinen komissio päätti kuukausikokouksessaan 26. toukokuuta 1893 lähestyvän kesän kenttätöistä. Edellisenä vuonna oli päätetty aloittaa koko maan kattava muinaistieteellinen inventointi, johon kaikkien virkamiesten tuli osallistua. Arkeologisen komission eli muinaistieteellisen toimikunnan palvelukseen oli nyt kiinnitetty myös kaksi intendenttiä, joista toisen työalaksi oli määrätty kansatieteelliset esinekokoelmat.

Kansatieteellisten kokoelmien hoitaja, intendentti Theodor Schvindt pyysi kuitenkin vapautusta arkeologisesta kesätyöstä. Hän halusi vaihtaa sen kansatieteelliseen tutkimusmatkaan, jonka tavoitteena oli kerätä kansanelämää ja elinkeinoja koskevia tietoja, erityisesti metsästyksen ja kalastuksen alalta. Useat toimikunnan jäsenet vastustivat suunnitelmaa; heidän mielestään samalla matkalla oli mahdollista sekä muinaisjäännösinventointiin että kansatieteelliseen tutkimukseen. Asiasta keskusteltiin pitkään, ja enemmistön päätöksellä Schvindtin esitykseen lopulta suostuttiin. Edellytykseksi kuitenkin asetettiin, että hänen tuli selviytyä kansatieteelliseltä matkaltaan kuukauden sisällä. Tänä aikana hänen oli perehdyttävä kalastukseen ja metsästyksen Laatokan Karjalassa, Raja- ja Pohjois-Karjalassa, lisäksi Kaavin, Kuopion, Rautavaaran ja Iisalmen pitäjissä sekä Kajaanissa ja Kuusamossa. Sieltä hän palaisi Puolangan, Säräisniemen, Muhoksen ja Oulun kautta Helsinkiin. Matkan kuluja ja ostoksia varten hänelle myönnettiin 300 markkaa (nykyrahassa laskettuna noin 5200 markkaa).

»Me liikumme täällä kuin museossa»

Räisälästä kotoisin olevalle Theodor Schvindtille alkumatkan seudut Laatokan ranta-
mailla olivat tuttuja, mutta Raja-Karjala ennestään tuntematonta aluetta. Heti matkan alussa hän kävi Sortavalassa saamassa neuvoja matkaa varten vanhalta ystävältään O. A. Forsströmiltä, joka neuvoi häntä matkustamaan Korpiselkään ja antoi lisäksi tietoja henkilöistä, joita kannatti puhuttaa. Tarpeen olivat myös matkareittiä koskevat asiantuntevat ohjeet.

Salmin kihlakuntaan kuuluva Korpiselkä oli rajakarjalaiseksi pitäjäksi erikoislaatuinen. Yhdessä Suojärven kanssa se oli 1760 annettu lahjoitusmaana kreivi A. Buturlinille, jolta monien omistajanvaihdosten kautta oli joutunut Venäjän vuorihallituksen omistukseen. Vielä 1832 Korpiselkä oli Suojärven kappeli, jonka Suomen valtio lu-

nasti vuonna 1880. Pian tämän jälkeen täysin kreikkalaiskatoliseen Korpiselkään samoin kuin Suojärvelle rakennettiin luterilainen rukoushuone.

Luonnoltaan Korpiselkä oli Suomen Karjalan metsäisimpiä ja harvimmin asuttuja salopitajia. Maaperästä puuttui savi kokonaan, vaarat olivat karuja ja metsäisiä, suot rämeitä ja rahkanevoja. Tolvajärven ja Paastojärven välillä oli laajoja vierinsoraharjuja, »särkkiä», jotka olivat kaikkien vesireittien tavoin luode–kaakko-suuntaisia. Itäisimmät Äänisjärven vesistöihin kuuluvat järvet laskivat kaakkoon, länsiosan järvet kapeita erämaajokia pitkin luoteeseen. Tolvajärvi oli laaja; itse asiassa se jakaantui useaan vain kapeiden salmien puhkaisemien harjunkielekkeiden toisistaan erottaviin selkiin, Ala- ja Ylä-Tolvajärveen, Juurikkajärveen ja moniin muihin vesiin. Tolvajärvestä vedet laskivat kohti länttä Ilomantsin rajalla olevaan Viiksenselkään, mistä ne monien mutkien kautta lopulta päätyivät Pielisjokeen. Laajoja näkymiä oli vain kirkonkylän Sihvosenmäeltä, mistä saattoi nähdä aina Soanlahteen, Värtsilään, Tuupovaaraan ja Ilomantsiin saakka. Metsää ja soita, vain harvakseltaan viljelyksen jälkiä.

Tolvajärven halki kulkeva nk. Punkaharju oli vanhaa hongikkoja kasvava kapea särkkä. »Kuinka autiota on täällä maisema, kuinka surullista sen karuus, kuinka alakuloisesti loiski aalto näillä louhikkorannoilla, itse männynkin varsi näytti maan köyhyyttä kituvan. Toisin paikoin männikössä laajoilla aloilla versoo niin rehottava naava, että vihannuus melkein kokonaan katosi harmaaseen naavapukuun ja metsä hitaasti nääntyi loisensa vaivasta. Matalia särkkiä, niiden välissä rimpiä, rahkasoita, kanervan kasvukin huonoa – semmoista on luonto näillä syvimmillä takamailla, jotka eivät vain etäisyytensä takia olleet viljelemättä jääneet, harvalukuisen rahvaan laajoiksi metsämaiksi. – Kuusi kasvaa laaksoissa niin tiheässä, ettei se voi oman taajuutensa vuoksi yletä, vaan jää parin kolmen metrin korkuiseksi 'rigeiköksi', joka alusmetsänä peittää maan vanhan metsän alle. Semmoisessa rigeikössä kontio mielellään oleskelee, ja takaa ajettaissa voi se siitä niin äkkiä esiin hyökätä, ettei vainooja sitä huomaa, ennenkuin ollaan jo käsirysyssä,» kuvasi I. K. Inha.¹

Suomen valtio omisti siis Korpiselän maat, ja valtion metsänvartijat valvoivat kruunun metsiä toimien samalla palovartijoina laajoilla salomailla. Ei ollut suinkaan sattuma, että Schvindt valitsi juuri Korpiselän matkakohteekseen, sillä täällä asui Karjalan aateli: Shemeikat ja Vornaset, runonlaulajat, metsämiehet ja loitsijat. Täällä »kansa on säilyttänyt ruumiinsa ja henkensä vilkkauden ja joustavuuden. Tämä urosväki istuikin niin keveästi, että on paikallaan valmis pystyyn kavahtamaan, astuu ripeästi, älyy nopeasti asiat ja on ihmeteltävän tarkkanäköistä huomaamaan kaikki luonnon ilmiöt, tuntemaan metsän elämän, selittämään sammalessa heikoimmatkin jäljet.² Mies on keskikokoinen ja laihansinnikäs, partainen erämaan asukas. Vartalo on solakka, kuin hiihtämisestä sujoutunut. Rajakarjalainen nainen näyttää siltä, ettei hän koskaan nuku, ja muuttuu pian melko 'iäkkääksi'.³

Schvindt saapui Korpiselkään hevoskyydillä helteisenä juhannuspäivänä 1893. Soanlahden pappilasta matkaa Korpiselän kestikievariin kertyi 36 kilometriä. Kirkolta käsin Schvindt kulki Tsokin ja Kokkarin kylissä sekä Tolvajärvellä. Korpiselällä hän viipyi kaikkiaan kolme päivää hankkien museokokoelmiin kaikkiaan 320 esinettä. Lisäksi hän kokosi myös runsaasti muuta aineistoa, merkitsi muistiin kalastus- ja metsästystapoja sekä muinaisrunoja. Matka jatkui Ilomantsiin, Koveroon ja Kiihte-

¹ Inha 1909, 169

² Mts., 169

³ Koistinen 1935, 197

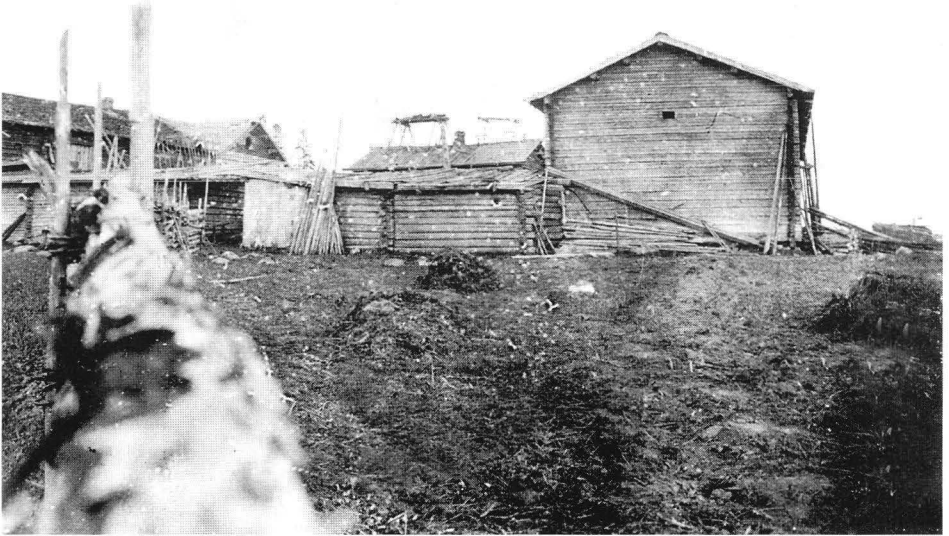
Kuva 1. Petri Shemeikka s.1825, Iivana Iivananpoika Shemeikka s. 1883, Iivana Petrinpoika Shemeikka s. 1857. Korpiselkä, Kokkari, Mysysvaara. Valok. Theodor Schvindt 1893

lysvaaraan. Matkalta ovat säilyneet taskualmanakan niukat mutta kuvaavat muistiinpanot. Valokuvilla on heikkolaatuisuudestaan huolimatta ainutlaatuinen dokumenttiarvo.

Tsokin kylän jälkeen Schvindt suuntasi kulkunsa Kokkarin kylän Mysysvaaraan Petri Shemeikkaa tapaamaan. Karhunmetsästys, saaliseläimet ja pyyntitavat merkittiin muistikirjaan, joka kertoo päivästä lyhyesti: »Ukko Pedri ja pedrassakävijät. Telkän munitus. Ukko Pedri lauloi ja tuli kantamaan tavaroita.» Muistona tästä päivästä on säilynyt myös kuva Petri Shemeikasta poikansa ja pojanpoikansa kanssa paahteisessa Mysysvaarassa. Kokkarissa Schvindt osti vielä joitakin esineitä ja lähti seuraavana päivänä Tolvajärvelle Vornasia tapaamaan.

Ignoi eli Ignatij Vornanen (1829–1889) oli tunnettu Karjalan kuuluisimpana metsämiehenä; hän oli kaatanut 70 karhua ja noin 400 ilvestä. Hänen kuoltuaan Vornasten sukutaloa, Ignoin perikunnan taloa, olivat jääneet asumaan pojat Petri, Jyrki ja Iivana Vornanen. Jyrki oli sittemmin metsänvartijana Tolvajärven Haukivaarassa.

Vornasten talo Tolvajärvellä »oli vanhimpia, mitä tiedettiin niillä seuduilla olevan. Se oli jykevästä hongista rakennettu, korkeaseinäinen, mutta pieniakkunainen, oven edustalla vielä korkeaportainen, leikkauksin kirjailtu eteinen, joka näissä taloissa ennen oli yleinen. Harjasta ulkoni leikattu kurkihirsi, päätäy koristivat leveät räystäslaudat kirjosyrjineen, haarukkapäineen. Pienet akkunat olivat korkealla maasta, koska asuinpirtin alla oli 'karsina', talon yleinen säilytyshuone. Tämä linnamainen rakennusmallikin muistutti entisiä vainoajoja. — — Saman katon alla olivat kaikki ulkohuoneetkin, navetat, navetan päällä tilava heinäsaraja ja muut säilytyshuoneet. Pirtin permanto oli jykevästä mastohirren puolikkaista veistetty, mutta niin kulunut, että se

Kuva 2. Lihahbeoja, lihankuivatustelineitä, ulkorakennusten katolla. Korpiselkä, Vornanen. Valok. Theodor Schvindt 1893

toisin paikoin oli syvillä kuopilla. Pöydät, huonekalut, kaikki oli Karjalan vanhinta mallia».⁴

Muutaman kuukauden kuluttua Schvindtin käynnistä saivat Vornaset jälleen herroja vieraikseen. Sortavalan seminaarin johtaja O. A. Forsström mukanaan I. K. Inha tekivät matkaa eräretkeläisten tapaan. Jänisjärveltä suunnattiin matka pitkospuita ja soita ratsastaen Teronvaaraan, missä retkeläiset kohtasivat praasniekkaa viettämässä olevan Petri Shemeikan. Petrin orpana Jehkin Iivana lähti herrojen oppaaksi vesiteitse Tolvajärvelle. Veneellä väliin soutaen, sauvoen ja kannasten yli venettä vetäen oikaistiin järviä ja Tolvajärveen laskevia jokia pitkin. Jehkin Iivana, tunnettu runonlaulaja, viihdytti matkalaisia vanhoilla runoilla. Matka teki unohtumattoman vaikutuksen sekä Inhaan että Forsströmiin, jotka kuvasivat tunnelmia sittemmin kertomuksissaan. Ainutlaatuisia dokumentteja ovat Inhan valokuvat elokuulta 1893: teronvaaralaisia jauhihakumatalla, Vornasten veljekset ja heidän naisensa sekä Tolvajärven »Punkaharjun» maisemat.

Jalanvaarassa Suistamon ja Korpiselän rajalla oli uuden ajan ja muinaisuuden raja. Jalanvaaraan jäi myös tie ja suomalainen puheenparsi, vaatetus ja rakennustapa. Rajakarjalainen pehmeäkonsonanttinen puhetapa, oudot sanat ja nimitykset olivat vieraita matkailijoille. Koskematon luonto vei ajatukset muinaisuuteen, jossa retkeläiset kuvittelivat kulkevansa.

Kesästä 1893 on säilynyt tunnelmakuvausten lisäksi Shemeikoilta ja Vornasilta muistiin merkittyjä runoja, mutta myös esinemaailma, jossa Shemeikkain ja Vornas-

⁴ Inha 1909, 166–167

Kuva 3. »Tämä Karjalan mallinen talo oli vanhimpia, mitä tiedettiin niillä seuduilla olevan. Se oli jyrkeistä hongista rakennettu, korkeaseinäinen, mutta pieniakkunainen, oven edustalla vielä korkeaportainen, leikkauksin kirjailtu eteinen, joka näissä taloissa ennen oli yleinen. – Pienet akkunat olivat korkealla maasta, koska asuinpirtin alla oli 'karsina', talon yleinen säilytysluona. Tämä linnamainen rakennusmallikin muistutti entisiä vainoajoja.» Vornasten sukutalo. Valok. Theodor Schvindt 1893.

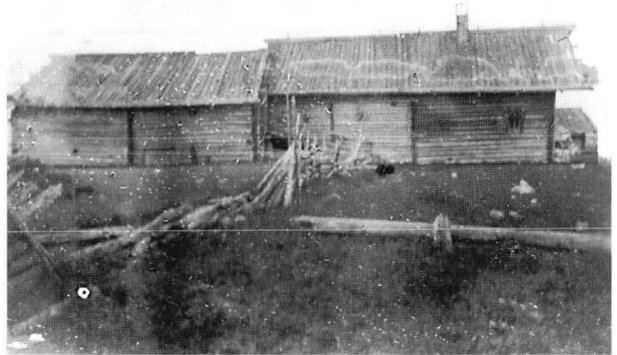
ten sukukunnat olivat vuosisatoja eläneet. Tieto eli vielä esi-isiltä perityn runon varassa, ja »runojen kerääjiin on sikäläinen rahvas niin totunut, että se halusta tulee taitoan tarjoamaan, kun vain laulunkerääjä mailla liikkuu».⁵ Matkaajat kävivät Korpiselällä viime hetkellä, jonka Inha näki henkilöityvän vanhan Petri Shemeikan hahmossa. Petri Shemeikka edusti kuolevaa sankariaikaa; hän oli viimeinen runonlaulaja, runon iltarusko.

Uusi aika oli lähempänä Korpiselkää kuin uskottiinkaan. Sitä kiidatti teiden rakennus, kansakoulusivistys, luterilainen kirkko ja sittemmin myös Suojärven rata. Jo seuraavana vuonna 1894 Petri Shemeikka myi talonsa tukkiyhtiölle ja muutti Mysysvaarasta Ilomantsin Öllölään Ristivaaraan. Vornasten mahtava sukutalo Tolvajärvellä sahattiin kahtia veljesten kesken, ja toinen puoli pystytettiin uudeksi rakennukseksi kylän ulkopuolelle. Tukkiyhtiöt kiinnostuivat Korpiselän ikisaloista, vaikka karhu vielä saikin rauhassa oleksia tiheissä 'rigeiköissä'. Jo 1906 O.A.Hainari (Forsström) kirjoitti hautapuheen Raja-Karjalalle:

Salot harvenevat Raja-Karjalassa ja satujen hämärä niistä hälvenee. Uusi sukupolvi kuulee lehmänkellojen kilinän siellä, missä metsämies ennen maanitteli Tapion haarasarvista karjaa. Kuuluu tehtaän höyrypillin kimakka ääni siellä, missä ennen kaikui

⁵ Inha 1909, 160

Kuva 4. Vornasten talo viimeistä kesää kokonaisena. Valok. Theodor Schvindt 1893

kontion vihellys. Salokylän laidassa, missä emännät ennen lukivat loitsujaan pyhän uhrihongan juurella, siellä kohoaa nyt uuden kansakoulun harjahirsi.⁶

Vanhenevien runonlaulajien ja itkijöiden kiertäessä esiintymismatkoilla laulujuhlista toiselle käytiin Korpiselillä pyhiinvaellusmatkoilla, hengittämässä ja aistimassa menneisyyttä. »Me liikumme täällä kuin museossa. Siellä, noilla tanterilla olivat asuneet ihmiset, jotka olivat olleet mukana luomassa suurta runoa ja joiden elämä oli ollut monessa suhteessa runoa», koki Onni Okkonen.⁷ »Kun kuljet näillä mailla, olet todella keskellä sitä, mikä sisältää kaikki mahdolliset ainekset museoksi, rajakarjalaiseksi museoksi, mikä vieläkin elää ja säilyttää eläviä piirteitä vastakin karjalaisesta, kalevalaisesta kulttuurista», kuvaili Kaarlo Koistinen 1935.⁸

Eräelämä on muovannut Karjalan miesten mielenlaadun

Metsästys on ollut luonteenomaista koko karjalaiselle aineelliselle kulttuurille. Miesten aika kului suureksi osaksi laajoilla saloilla villipeuran pyynnissä, joka ikimuistoisista ajoista oli ollut tärkein suurriista. Peura oli kuitenkin jo 1890-luvulla vähentynyt; Petri Shemeikka oli itse asiassa viimeisiä peuranpyytäjiä, jonka kerrottiin kaataneen yli 400 peuraa. Eräelämä oli muovannut rajakarjalaisten miesten luonteenlaadun. Erityistä siisteyttä ja puhtautta vaativa metsämiehen ammatti sopi loitsujen ja runojen viljelijän ammatiksi. Peuran eli pedran virsi on Petri Shemeikan laulamana merkitty muistiin ensimmäisiä kertoja juuri Theodor Schvindtin matkalla. Petriltä ja Iivana Shemeikalta Schvindt sai tietonsa myös muusta metsästyksestä. Peura, karhu, ilves ja metsälinnut olivat pääasiallisin metsänriista. Erikoinen merkitys oli karjalaisen taloudessa lintujen ansoilla pyynnillä. Lintuja pyydettiin jouhista ja pellavalangasta punotuilla ansarihmoilla, joita säilytettiin oksankaaresta tehdyssä lenkissä eli *lavissa*. »Ukko Pedriltä» Schvindt sai tietoja telkän munituksesta ja osti kokoelmiin telkän uutun. *Saarvaa* eli saukkoa pyydettiin jokivarsilta, samoin *heähkäistä* eli ve-

⁶ Haavio 1943,160

⁷ Mts., 161

⁸ Koistinen 1935, 204

Kuvat 5–6. Vornasten sukutalon pääty *galdareineen* (valok. Theodor Schvindt 1893) sekä Vornasen veljesten naisia, vaimoja (valok. I. K. Inha 1893).

sikkoa. Metsästys oli pääelinkeino. Kalastus toi ravinnon lisäksi leivän, sillä kalat vaihdettiin jauhoihin, joita vähäiset viljelykset eivät pystyneet kylliksi omaan tarpeeseen tuottamaan. Korpiselän asukkaat toivat jauhosäkkinsä 40 kilometrin takaa.

Schvindtin hankkima karhukeihäs lienee kuulunut Jehkin Iivanalle, joka oli katkaissut sen karhun kanssa otellessaan. Loukattuaan jalkansa Iivana vanhemmiten ontui eikä enää päässyt metsälle.

Isänsä tapaan myös Vornasen veljekset olivat taitavia metsämiehiä. Ignoi Vornasen karhukeihäs, *kondien kedjäs* ja pyssy, *tussari*, oli ehditty viedä Sortavalan museoon. Tuliaseet olivat osaksi omatekoisia. Metalliosat ostettiin, mutta puuosat tehtiin ja koristeltiin itse. Piilukkoisen aseän laukeaminen oikealla hetkellä oli oleellisen tärkeä. Siksi pyssyn manaus luettiin sen varalle, ettei ase laukeaisi ampujan käsiin, mutta myös sen varalle, että ase oikealla hetkellä todella laukeaisi.

*Jumalainen, armollinen,
Tuopas on Turussa vettä,
kanna vettä kappasella
jottei latkais luojaan lukot,
Eikä paukkais pahat jauhot,*

manasi Jehkin Iivana sylkäisten kolmen kertaa koilliseen. Iivana oli oppinut Mysysvaaran Pedriltä myös rihmasella pyytäjän luvun, joka oli luettava ensimmäistä ansalankaa pantaessa. Metsämiehen nahkavyöhön oli kiinnitetty *poronitsat*, varusteet, joihin kuuluivat pähkasta tehty ruutiastia, *porohkapahka*, pussimainen kuulakukkaro, kuularassi ja ruutimitta. Pyöreän ruutiastian sijaan käytettiin myös *porohka-* eli ruutisarvea. Korpiseliltä ostettu porohkapahka on pyöreäksi sorvattu ja punaiseksi lakattu kullanvärisin kehin koristettu venäläinen ruutiastia. Korpiselän runonlaulajien tunnuksena on pidetty kannelta ja peurakeihästä. Sijaan voitaisiin vaihtaa myös karhu-

Kuva 7. »Tämä urosväki istuikin niin keveästi, että on paikallaan valmis pystyyn kavahtamaan, astuu ripeästi, älyää nopeasti asiat ja on ihmeteltävän tarkkanäköistä huomaamaan kaikki luonnon ilmiöt, tuntemaan metsän elämän, selittämään samalla heikoimmatkin jäljet.» Vornasen veljekset elokuussa 1893. Valok. I. K. Inha

keihäs. Karhu oli 1800-luvun lopulla Raja-Karjalassa tärkein riistaeläin, jonka pyyntiin liittyvät menot olivat ikaikaista.

Talvella karhu kierrettiin talvipesään. Kaadetulta karhulta leikattiin ensin turpanahka, turparengas, *huulipanta*, jonka kuolettavan iskun antanut metsästäjä asetti päähänsä. Huulipanta päässään hän johdatti muun metsästäjäjoukon kotiin, jossa järjestettiin karhunpeijaiset. Karhua ei saanut kutsua karhuksi sen jälkeen kun se pesälään talven puolivälissä oli kääntänyt kylkeään, jottei se nimensä kuultuaan nousisi karjaa ja metsästäjiä vastaan. Sitä maaniteltiin kiertoilmauksin. Karhu nyljettiin metsässä; vain nahka ja pää vietiin mukana, muut osat jätettiin metsään.

Karhunpeijaiset takasivat saalisonnen jatkumisen. Karhun pää oli tärkeä osa peijaisia, joissa laulettiin:

*Otan nenän ohoiltani, vainun tuntemattomaksi,
Otan korvan ohoiltani, korvan kuulemattomaksi,
Otan silmän ohoiltani, silmän näkemättömäksi.*

Karhun eri osat sisälsivät osan pedon voimasta. Turpanahka ja pään sekä kämmenen luut olivat käyttökelpoisia moneen vaivaan. Shemeikasta Schvindt sai karhun turpanahan lisäksi palan karhun leukaa hampaineen sekä kaksi kynttä. »Kun ihminen tulee umpitautiin niin turpanahan läpi vesi valetaan ja annetaan juoda, se siitä pääsee. Sekä ihmisille että eläimille. Kun ääni on sorroksissa, auttaa se myös tai jos on lehmän utaret kipeät», antoi Petri Shemeikka käyttöohjeita.

Elävää elämää kuvastava kokonaisuus

Talous- ja tarve-esineet valmistettiin puusta tai tuohesta. Juoma-astiat ja -kannut koverrettiin pähkistä, ja halkeamat paikattiin ympäri kiedotulla tuohisiteellä. Koivu-tuohesta tehtiin astioita joko punomalla kapeista tuohisiisnoista tai taivuttamalla tuohilevystä. Levytuohesta tehtyjä erikokoisia ropeita säilytettiin pirtin orsilla katon rajassa. Suurikokoiseen punottuun *sielikanteen* seulottiin leipäjauhoja. Erikokoiset *umpvakat* olivat tuohesta punottuja säilytysastioita, joiden päällikansi peitti lähes kokonaan sisälle jäävän säiliön. Schvindtin tuoman mustuneen paperossikotelon tapaisen umpvakan nokeentuneeseen pintaan on jäänyt kalatulilla olleiden miesten käsistä kalansuomuja. Tuohinauhasta oli kierretty myös paimenten torvi, *tutu*.

Nesteen pitävä astia *pusu* tehtiin tuohilevystä keväällä, kun tuohi parhaiten irtosi. Koivunrunko sahattiin kahdesta kohdin poikki, ja tuohi vedettiin umpinaisena pois runkopalan päältä. Pohjaksi ja kanneksi leikattiin runkokiekot, ja pyöreä tuohiastia päällystettiin vielä kertaalleen ympäri kiertyllä siisnalla. Pusulla vietiin juotavaa etäniityillä ja työmailla raatajille. Erilaisia tuohiastioita nimitettiin yksinkertaisesti vain vakoiksi. Kaivosta nostettiin vettä pitkävartisella muutaman litran vetoisella tuohisella *akitsalla*.

Erikokoiset seinälle ripustettavat tuohesta tai päreestä punotut kopat eli *virssit* vastasivat seinäkaappeja kätevinä säilytyspaikkoina esim. työkaluille ja lusikoille. *Lusikkavirssejä* ja kielekkeellisen kontin tapaan tehtyjä *leuakasvirssejä* oli Schvindtin tuomisissa useita. Pienikokoisen lapsen leuakasvirssin kantimet oli punottu niinestä.

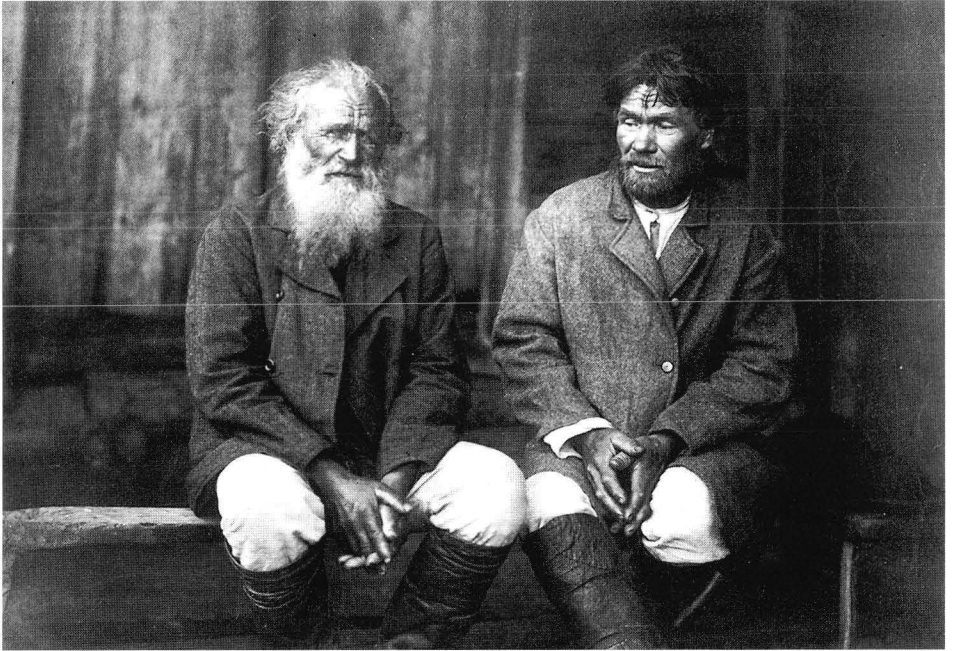
Jauhojen lisäksi myös suola oli kannettava kymmenien kilometrien takaa. Suolan säilytykseen tarkoitettuja olivat neliolkaiset pullon muotoon punotut tuohiastiat, suurin niistä 15 litran vetoinen.

Rajakarjalainen talous on tunnettu pääasiassa erilaatuisista piirakoista. Jauhoja pidettiin suuressa puolen metrin levyisessä tuohilevystä taivutetussa *jauhopiändäropeessa*. Pitkällä *sultsinalastalla* siirreltiin piirakoita uunissa. *Stjorkka* oli lastaan kiinnitetty raastinrauta, jolla omenia eli perunoita riivittiin. Erikokoiset kauhat ja *rokka-pavaritsat* oli veistetty yhdestä puusta. *Piiruapuolikalla* ohennettiin piirakkatahdasta ennenkuin piirakansydän pantiin sisään. Kahvihuhmareena oli koivunrungosta koverrettu pönttö, jonka päälle oli jätetty koristeellinen tuohi. Yksipuista, ontoksi koverrettua *pyöhintä* käytettiin kirnuna ja myöhemmin myös tupakkasäiliönä. Vanhakantainen keksintö oli taikinapyörä, puinen *leipänaka*. Pata nostettiin *hiirenpinoksi* punotun tuohisen padanalustan päälle. Rautaiset padat ja kattilat olivat kalliina ostotavaroina loppuun saakka käytössä eikä niitä museolle myyty.

Rajakarjalaisen talon huonekalut olivat vähäiset. Tolvajärvellä Vornasten mahtavassa sukutalossa Schvindt teki kaupat: museokokoelmia varten pakattiin Ignoi Vornasen kaunismuotoinen pöytä *stola*, sekä *skammi*, pitkä yhdestä puusta veistetty penkki, jonka toisessa päässä oli kasvannaiset jalat, toinen jalaton pää lepäsi pirttiä kiertävän seinäpenkin päällä. Stolan mahtava kansilevy oli veistetty hongan tyvestä, jonka halkaisija oli metrin verran. Pöytä vietiin sittemmin Seurasaaren ulkomuseoon. Lapsen *kätyt*, ohuesta laudasta vakkamaiseksi soikeaksi painettu kehto, riippui *lapsiin souanda vibusta*, joka oli pistetty katon rajaan *pätshin* päällä olevan *vibupiendäorren* päälle.

Samankaltaisella vakkatekniikalla oli tehty myös kannellinen ja lukittava *kehäli-pas*. Lapsen *tsholliin* eli maitosarveen oli pantu imettäväksi lehmän utare.

Vanhat kanteleet olivat pienikokoisempia kuin esiintyvien runonlaulajien esityskanteleet 1900-luvun alussa. Sirossa pienikokoisessa kuusikielisessä kanteleessa on

Kuva 8. Petri Shemeikka serkkunsa Jehkin Iivanan kanssa. Valok. I. K. Inha 1893

useita vuosilukuja, vanhin niistä 1824. Suuremman, niinikään yksipuisen 12-kielisen kanteleen Schvindt osti Hilippa Vornaselta.

Rajakarjalaiset miehet ovat olleet tunnettuja runoistaan, naiset käsityöaidostaan. Maine perustuu nk. Karjalan kirjontaan eli niihin *kirjoituksiin*, joita tehtiin *käspaikkojen*, pitkien pellavapyyheiden ja *rätsinäpaitojen* helmoihin ja lakanain *rantoihin* eli pitkien sivujen reunoihin. Schvindt hankki vain muutaman kokonaisen rätsinän ja naisten lahkeista kirjoitettuja housut, *kuotiet*. Kirjontakuosit olivat vaihtelevia ja malleiksi hän osti paidoista leikattuja kirjottuja helmoja, käspaikkojen leikattuja päitä sekä lakanain rantoja. *Stolapaikan* eli pöytäliinan reunassa oli kirjonnalla sijasta *kruusivo*, pykäläiseksi tehty nytyinkireunus, jollaisia leikattiin myös malleiksi museolle. Kokonaisuena ostettiin sen sijaan suurikokoinen pellavainen uudin tai hursti, jonka vuoteen reunan puoleisessa rannassa oli leveä nyhentäis- ja nytyinkivuo, pykäläreunainen *kruusivo* riikinkukkoineen. Kirjonnassa käytetyn ompelukehysten, *meälitshän*, johon kangas pingotettiin, hankki Schvindt myös kokoelmiin.

Rukkia ei Raja-Karjalassa käytetty. Pellava- ja villalangat kehrättiin polveikkaan kehräpuun lapaan kiinnitetyltä kuontalolta vanhakantaiseen tapaan värttinällä. Värttinöiden *ketshot*, tinaiset pyörät, valettiin kotona samoin kuin messinkiset *ikoiniekat*, neulaputket ketshoineen. Langat kerrattiin *kerdaikodssa* olevilta kahdelta värttinältä suurikokoisemmalle kertausvärttinälle.

Kangaspuina olivat pirtin sisustukseen kiinteästi kuuluvat *kangashavot*, jotka kiinnitettiin katto-orteen ja lattiaan. Kotikutoinen pellavakangas oli kapeata, vain noin 40 cm levyistä kangasta, josta ommeltiin paidat, pyyheliinat ja hurstit. Vaatetukseen tarvittavat ostokankaat, karttuunit ja päähineiden silkit ostettiin kulkukauppailta ja kaupungeista: kuviollista karttuunia hameeseen, röijyyn ja *arkisäpsään*, brokadia juh-

lasäpsään, vaimon lakkiin. Rätsinöiden alaset tehtiin karkeammasta pellavakankaasta, yläosa ja kainalotilkut värikkäästä karttuunista. *Shuhai*, naisen röijy, ja *shubka*, jäniksennahalla vuorattu turkki, olivat molemmat leikkaukseltaan pohjoisvenäläistä mallia. Kulkukauppiat möivät silkkiä myös nuorten tyttöjen *kossemkaan*, kolmikulmaiseen silkkiliinaan. Silkkilangoista oli tehty myös nuorten tyttöjen *sulkkuvyöt*. Neitojen *lenta*, kultabrokadinen päänauha, sidottiin päähän praasnietkoissa. Raja-Karjalassa ja Vienan Karjalassa on naisten koruihin käytettiin jokisimpukoiden, *semsukoiden* helmiä. Korpiselän naisten korvakoruissa *usniekoissa* oli aitoja jokihelmiä vain muutamia; onttojen pisaramaisten metallipallojen päälle oli kiedottu perhosmainen lasihelmikudelman.

Katsotaanpa, miltä näyttäisi, jos sieltä täältä koottaisiin yhteen rajakarjalaisia piirteitä: Jos niin voisi tehdä, niin saataisiin kokoon jotakin erikoista, sellaista, joka ei ainoastaan todistaisi olleesta ja menneestä, kuten kansallismuseon tai jonkin muun maakuntamuseon kuolleet ja haalistuneet kokoelmat, eikä olisi edes sellainenkaan kuin Seurasaaren ulkomuseo, vaan siitä sukeutuisi todella elävää elämää kuvastava kokonaisuus. – Olemme tottuneet käsittämään museon kuolleeksi, vain kertovaksi, mutta Raja-Karjalasta saisimme kokoon sellaisen, jossa kulkija saisi itse kulkea mukana, tuntea erikoisuudet ja elää itse asianomaista elämää.⁹

Näin suunnitteli Kaarlo Koistinen Schvindtin kokoelmia tuntematta vuonna 1935. Tuomiset Korpiseliltä 1893 eivät Kansallismuseossa ole kuolleet; muinaisrunojen ja valokuvien tavoin ne kertovat elämästä iltaruskon mailla. Katsellessa Iivana Shemeikan katkennutta karhukeihästä, peijaisissa käytettyä karhun huulipantaa tai Hilippa Vornasen kannelta Vornasten sukutalon pöydällä voi kuvitella kätkyen hiljaa soutavan, tuntea sultsinain tuoksun pirtissä, kuulla Petri Shemeikan hyräilevän petravirttä, jonka vanha Shemeikka oli muinoin tuonut Tuli-Lapista; tavoittaa jotain Korpiselän sadun hämärydestä.

LÄHTEET

Muinaistieteellisen toimikunnan arkisto
Kansallismuseon kansatieteelliset kokoelmat
Kansatieteen käsikirjoitusarkisto, Schvindtica
Museoviraston kuva-arkisto

Forsström, O. A., 1894. *Kuvia Raja-Karjalasta*. Helsinki

Haavio, Martti, 1943. *Viimeiset runonlaulajat*. Porvoo

Inha, I. K., 1909. *Suomen maisemia*. Porvoo

Koistinen, Kaarlo, 1935. Raja-Karjalan kulttuurin piirteitä. *Vanhan runon mailta*. Raja-Karjalan säätiön julkaisuja II. Porvoo

⁹ Koistinen 1935, 177

SUMMARY

Karelia – the promised land of Finnish ethnographers and archaeologists

The Korpiselkä Collection from 1893

In the summer of 1893, Theodor Schvindt, keeper of the State Archaeological Commission of Finland, undertook an ethnographic expedition to Korpiselkä in the border regions of Karelia to collect objects, information on folk life and especially information on hunting and fishing.

Korpiselkä and the parish of Suojärvi were donated as a fief to Count A. Buturlin in 1760. After various changes in ownership it was obtained by the Imperial Russian Board of Mining. As late as 1832, Korpiselkä was a chapelric of Suojärvi, which the Finnish state purchased in 1880. It was one of the most forest and least inhabited wilderness parishes in Finnish Karelia. Its easternmost lakes, belonging to the Lake Onega catchment, discharge into the southeast, while the lakes in the western parts discharge into the northwest via narrow rivers. State forest wardens watched over the crown forests, while also serving as fire wardens in the large wilderness tracts. Korpiselkä was the home of the Shemeikkas and Vornanens, rune-singers, hunters and spell-casters.

During the three days that he spent at Korpiselkä, Schvindt obtained a total of 320 objects for the museum collections. He also collected a large amount of other material, recording notes on fishing and hunting customs and ancient folk poems. Surviving from the expedition are Schvindt's sparse yet illustrative notes. Despite their poor quality, Schvindt's photographs from the trip are of unique documentary value. Also in the summer of 1893 O. A. Forsström and I. K. Inha visited Korpiselkä, which made an indelible impression on both of them. Inha's photographs from August 1893 are unique documents.

In addition to descriptions of mood and setting, the surviving material from the summer of 1893 includes not only poems recorded from the Shemeikkas and Vornanens but also the world of objects among which these families had lived for centuries. The modern era introduced Korpiselkä to road building, primary schools, the Lutheran church, and in time the Suojärvi railway line. In 1894 Petri Shemeikka sold his farm to a timber company and moved to Ristivaara at Öllölä in Ilomantsi. The Vornanens' grand family house at Tolvajärvi was sawn in two by two brothers. But fore decades to come Korpiselkä was visited as if on pilgrimage, to breathe and feel the spirit of the past. In the National Museum of Finland, the collection of objects which Schvindt brought back from Korpiselkä, expresses and passes on this age-old lifestyle of ancient poems and spells.